

УДК 378.018.8:377.011.3-051]:664
DOI: 10.31499/2307-4906.4.2024.316479

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ОХОРОНА ПРАЦІ В ГАЛУЗІ» ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Лариса Сусло, старший викладач кафедри техніко-технологічних дисциплін, охорони праці та безпеки життєдіяльності, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-1137-828X

E-mail: suslo-larisa654@ukr.net

Сьогодні відбуваються значні зміни, які впливають на всі аспекти людського життя, включаючи безпеку, протягом життя одного покоління. У статті висвітлено основні передумови впровадження інновацій при викладанні безпекових дисциплін в закладах вищої освіти, що в сьогоденні є важливим компонентом готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності. Використання інновацій для формування безпекової компетентності полягають у співпраці з фахівцями різних служб, зустріч з людьми які отримали травмування (професійні захворювання), показ різного відеоматеріалу з місця подій тощо.

Ключові слова: заклад вищої освіти; здобувач; безпекова компетентність; інновації; охорона праці в галузі; охорона праці; ризик; фахова компетентність.

INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING THE EDUCATIONAL COMPONENT “OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY IN THE INDUSTRY” FOR HIGHER EDUCATION STUDENTS

Larysa Suslo, Senior Lecturer of the Department of Technical and Technological Disciplines, Labor Protection and Life Safety, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-1137-828X

E-mail: suslo-larisa654@ukr.net

Today, significant changes are taking place that affect all aspects of human life, including security, within the lifetime of one generation. Based on the analysis of the monitoring of scientific and practical discourse, the main prerequisites for the introduction of innovations in teaching security disciplines in higher education institutions are highlighted, which is now an important component of the readiness of a future specialist for professional activity. The use of innovations for the formation of security competence includes cooperation with specialists from various services, meetings with people who have been injured (occupational diseases), showing various video materials from the scene of events, etc.

The modern technological environment in which people live is marked by an ever-increasing number of threats to their safety. Accordingly, pedagogical institutions of higher education should address the problem of forming in students such qualities that will make it impossible to prevent the occurrence of dangerous situations, and in case of their occurrence – to minimize the negative impact on others, especially in emergency situations. The combination of these attributes determines the culture of safe human activity.

The future specialist must acquire the knowledge necessary to perform their professional duties, as well

as become a communicator and a link that contributes to security within the enterprise or organization, regardless of their field of activity.

Traditionally, the primary elements that contribute to the state of safety for human life and activity include: a constant increase in the number and scale of hazards of natural origin caused by environmental pollution, which disrupts the ecological balance; an increase in the number of hazards of technogenic origin that arise in production facilities when a person interacts with complex technical equipment; socio-political reasons characterized by an increase in tension in society. Thus, the relevance and importance of studying the educational component "Occupational Safety and Health in Industry" in higher education institutions can hardly be overestimated.

Keywords: *higher education institution; applicant; safety competence; innovation; occupational health and safety in the industry; occupational safety; risk; professional competence.*

Безпека життя і діяльності людини на індивідуальному, груповому, суспільному, державному та глобальному рівнях стає першочерговою проблемою в сучасних умовах. Тому здатність людини захищати власне життя і здоров'я, а також надавати належну допомогу іншим та відвертати небезпеки визначає рівень набутих нею знань, умінь і навичок, які вона може застосовувати як в особистому, так і в професійному контекстах. Підготовка майбутніх фахівців, яка здійснюється на всіх педагогічних спеціальностях, особливо важлива в цих ситуаціях. При вивченні студентами освітньої складової береться до уваги питання створення безпечних умов для життєдіяльності людини модуля «Охорона праці в галузі», адже вирішення цієї проблеми є одним з найважливіших практичних завдань для майбутнього фахівця.

Сучасне технологічне середовище, в якому живе людина, характеризується постійно зростаючою кількістю загроз її безпеці. Тому питання формування в здобувачів здатності уникати небезпечних ситуацій, а в разі їх виникнення – зменшувати негативні наслідки для оточуючих, особливо в умовах надзвичайних ситуацій, має вирішуватися навчальними закладами. Саме сукупністю таких якостей особистості визначається культура безпечної життєдіяльності людини. Сукупність цих якостей особистості визначає культуру безпечної життєдіяльності людини. Постійне зростання кількості та масштабів природних небезпек, спричинених забрудненням навколишнього середовища, що порушує екологічну рівновагу, зростання техногенних небезпек, які виникають на виробництві при використанні людиною складних технічних засобів, а також соціально-політичні чинники, що призводять до посилення соціальної напруженості, є основними складовими чинниками, які традиційно актуалізують стан безпеки життя і діяльності людини. Тому важливість та актуальність вивчення дисципліни «Охорона праці в галузі» як освітньої складової у вищих навчальних закладах важко переоцінити [2, с. 128].

Питання безпеки в умовах становлення нової парадигми освіти в закладах вищої освіти при формуванні безпекової компетентності через впровадження інновацій має стати першочерговою нормою професійної діяльності. В результаті майбутній фахівець набуде важливих професійних здібностей та зокрема формування безпекових компетентностей.

Науковці в працях досліджували проблему формування в здобувачів вищої освіти безпекової компетентності це С. Гвоздій Є. Зацарний, О. Кобилянський, В. Ромашенко. Впровадження безпекових дисциплін в освітній процес закладів вищої освіти здійснювали дослідження М. Буц, В. Мадзігон, Б. Цимбал, З. Яремка. Над впровадженням інноваційних технологій освіти в закладів вищої освіти працюють,

І. Зязюн, К. Макагон, А. Фурман, М. Ярмаченко. Над удосконаленням специфіки викладання дисциплін безпекового характеру працюють дослідники В. Жидецький, Є. Желібо, О. Запорожець, В. Заплатинський, Г. Кондрацький, В. Кузнецов, Ю. Скобло, А. Сологуб О. Шароватова, тощо.

Але впровадження інновацій в освітній процес закладів вищої освіти для формування в здобувачів вищої освіти безпекової компетентності в належній мірі не забезпечується. Аспекти безпеки професійної діяльності й охорони праці, яким, на жаль, в педагогіці вищої школи поки також не приділяється належної уваги.

Мета статті – проаналізувати та обґрунтувати доцільність використання інноваційних підходів у викладанні освітнього компонента «Охорона праці в галузі» для здобувачів вищої освіти для формування безпекової компетентності.

Ідея компетентності перебуває в авангарді світової думки, оскільки вона забезпечує принципово нове розуміння мети освіти та результатів освітніх зусиль у житті. Для того, щоб підвищити рівень готовності здобувачів вищої освіти до професійної діяльності з використанням компетентнісного підходу передбачає перехід до студентоцентрованого від предметно-орієнтованого навчання [6, с. 243].

Професійна компетентність у сфері охорони праці та безпеки життєдіяльності, як безпековий вимір, що є невід’ємною частиною професійної діяльності майбутнього фахівця та тим, що визначає взаємовідносини педагога в професійному просторі. Тому опанування комплексом професійних компетентностей, які мають формуватися освітніми компонентами нормативного та вибіркового блоку, передбачає формування професійної компетентності з охорони праці та здоров’я:

- здатність визнавати та виконувати обов’язки, відповідно до посадових інструкцій на робочому місці, в сфері охорони праці та збереження здоров’я;
- вміння застосовувати знання про законодавство та державні стандарти України з охорону праці у процесі виконання трудових відносин;
- вміння організувати власну безпечну працю із дотриманням вимог охорони праці (є готовність майбутнього фахівця до застосовування набутих можливостей (компетентностей) з безпечною реалізацією себе як у професійній діяльності так і повсякденному житті);
- вміння підбирати методичне забезпечення для проведення з питань охорони праці інструктажів, навчання та перевірки відповідних знань;
- вміння організувати та дотримуватися метеорологічних умов робочого місця та простору особливо санітарно-гігієнічних вимог та норм до закладів освіти та інших підприємств, установ;
- вміння організувати безпечне середовище як особистої так і колективної безпеки і суспільства в цілому, проводити моніторинг можливих небезпечних ситуацій та обґрунтувати загальні підходи та збереження життя і здоров’я працівників в умовах можливих загроз та від надзвичайних ситуацій;
- вміння організувати безпечне виконання робіт з дотриманням вимог безпеки до обладнання та виконання технологічних процесів;
- вміння вирішувати будь-які професійні і особистісні завдання з усвідомленням головного принципу – безпеки праці;
- вміння виконувати у повному обсязі обґрунтовувати та забезпечувати

заходи щодо колективної та особистої безпеки в межах своїх посадових обов'язків [6, с. 244].

Водночас, не можна не зважати на ті факти, що чинні нормативні документи законодавства з охорони праці, які регулюють умови організації трудового процесу на підприємствах, установах та закладах, суттєво обмежують роботодавця впроваджувати інновації. Тому є значущим та актуальним пошук та впровадження нових підходів до організації праці та поліпшення умов для працівника будь-якої галузі. При цьому варто зауважити, що дану проблему, щодо поліпшення умов праці можна вирішити за допомогою винахідницького науково-технічного прогресу. Зазначимо, що дане вимагає більш ретельного вивчення соціальних наслідків такого підходу та включає дослідження в галузі економіки, фізіології, психології, медицини та ергономіки на додаток до економіки. Використання закладами вищої освіти новітніх технологій при викладанні охорони праці передбачає повноцінну взаємодію викладача та здобувача освіти до мотивації впроваджувати інновації при організації та контролю безпечних умов праці на робочому місці.

Латинське слово «інновація» означає «новий підхід», «оновлення», «зміна», «створення якісно нового». Науковці під поняттям «інновація» (нововведення) трактують, як: «інновація – продукт, результат» або «інновація – процес». Інновацією в освітньому процесі слід розцінювати як впровадження нових (у цей період часу і для цієї території) методів, форм і підходів до передачі знань, розвитку навичок і вмій в здобувачів вищої освіти. Головні причини, чому інновації так важливі, полягає в тому, що:

- вирішення актуальних проблем в середовищі закладів вищої освіти;
- під час освітньої діяльності використання призведе до якісно нових результатів;
- система вищої освіти отримає якісні зміни в основних компонентах [1, с. 54].

Варто зауважити, що використання сучасних інноваційних технологій в охороні праці передбачає застосування нових підходів до здійснення аналізу інформації, про аварії, травматизм під час праці із врахуванням рівня ризику для подальшого створення попереджувальних заходів для мінімізації виробничих ризиків і небезпек на робочому місці. Слушним тут є перспективні освітні технології навчання безпечним прийомом праці, як умови підвищення рівня культури безпеки у працівників.

Вважаємо, що заслуговує на увагу процес впровадження інновацій в охороні праці на підприємстві (установі), як засіб для розробки та провадження методів щодо зменшення рівня ризику виникнення шкідливих та небезпечних чинників у процесі праці. Зокрема це:

- впровадження нових прогресивних і принципів технологічних процесів для прискорення процесу праці;
- для зменшення переліку робіт з небезпечними умовами праці необхідно розробити відповідні технологічні рішення;
- у процесі створення нової техніки і розробки нових технологій необхідно посилити державний контроль за дотриманням норм і вимог з безпеки;
- організація праці та навчання персоналу безпечним прийомом роботи з використанням інформаційних технологій [1, с. 55].

При цьому варто зауважити на те, що сучасні умови вимагають застосування інноваційних технологій в охороні праці адже, даному є кілька передумов, а саме:

- багато підприємств перебувають у процесі постійної реконструкції та реорганізації своєї організаційної структури, причому оновлення відбувається інтенсивніше, ніж раніше;
- прийняття рішень, особливо в умовах небезпеки та надзвичайних ситуацій, стає дедалі складнішим завданням. Виробничі та соціальні процеси інтенсифікуються, а ризик виникнення непередбачуваних наслідків зростає;
- постійно зростає різноманітність професійних ризиків та ускладнюється їхнє управління;
- виховання у працівників особистої відповідальності за дотримання норм безпеки праці набуває особливої важливості [4, с. 26].

Передусім необхідно звернути увагу саме на пошук нових підходів до опанування здобувачами закладів вищої освіти питань з охорони праці. Такий освітній процес має передбачати не тільки просту передачу готових знань, а й акцентуватися на створенні умов для інноваційно-пізнавальної діяльності, що буде враховувати наявний досвід. Інноваційні технології навчання, такі як інтерактивні методи навчання, дидактичні ігри, метод проєктів, диспути, метод портфоліо, круглі столи, кейс-методики, тощо використовуються при викладанні безпекових дисциплін [6]. Означені види занять являють собою засіб моделювання і вивчення проблем виробництва у різних аспектах, особливо з питань професійної безпеки. Також цінним є не тільки ознайомлення здобувачів вищої освіти з теоретичними основами гігієни та санітарії, пожежної безпеки, електробезпеки, техніки безпеки тощо, а й набуття практичних навичок, які можна буде реалізувати під час виконання професійних обов'язків.

На думку дослідників А. Литвина та С. Лауна покращення процесу викладання охорони праці для майбутніх педагогів може бути досягнуте за допомогою розробки спеціалізованих робочих програм з актуальними темами, що передбачають проведення практичних тренувань та симуляцій для набуття практичного досвіду щодо організації безпечних умов праці. Зазначено і актуальність залучення фахівців Державної служби з надзвичайних ситуацій, поліції, медичних закладів тощо, що мають практичний досвід для проведення лекцій, майстер-класів та тренінгів. Треба відзначити важливість інтеграції інформаційних технологій, як використання віртуальних симуляторів, інтерактивних навчальних програм та інших інноваційних засобів [5, с. 242]. Цілком актуально є набуття практичних навичок у процесі проходження різних практик для отримання реального досвіду та навиків, які стануть в нагоді у професійній діяльності.

Фахівці, які здобули ступень вищої освіти «Магістр», в професійній діяльності вже можуть займати керівні посади, бути керівниками підрозділу, керівниками групи людей тощо. Слушним тут є думка дослідників Н. Мовмига, І. Мезенцева та інших, що майбутній фахівець має набути знання, необхідні для виконання своїх професійних обов'язків, а також стати комунікатором і сполучною ланкою, що сприяє забезпеченню безпеки в межах підприємства чи організації, незалежно від їхньої сфери діяльності. Іншим способом підвищення усвідомленості є формування та підтримка почуття залученості працівників до реалізації спільної мети. Дане сприяє ефективній діяльності у межах робочого часу, з підвищенням рівня відповідальності з перетворенням працівників з пасивного об'єкта на активного співробітника. Вкрай важливо зацікавити працівника до усвідомлення про важливість дотримання безпекових умов праці. Дане можна реалізувати на демонстрації реальних прикладів недотримання безпекових

вимог, це проведення зустрічей з працівниками, які отримали травмування, професійне захворювання тощо. Розповіді та обговорення інцидентів, а особливо уточнення причин які посприяли негативному наслідку для працівників [5, с. 248].

Аналізуючи вищезазначені думки та спираючись на їх твердження необхідно враховувати, що майбутній керівник повинен бути готовим до безпекової діяльності. Дане можливо реалізувати через дотримання певних вимог, з безпеки професійної діяльності, щоб бути прикладом іншим працівникам. Керівник має бути зразком для своїх підлеглих та членів команди; забезпечує відкритий потік комунікації – ефективна комунікація є надзвичайно важливою для керівників і їхніх підлеглих. Комунікація з працівниками має бути обдуманною та раціональною: враховуються думки підлеглих, вислуховуються їхні пропозиції, а також розуміються їхні потреби та очікування. Створення сприятливого робочого середовища включає комфортні умови праці, різноманітність завдань, а також здорове і безпечне виробниче середовище. Усе це сприятиме збереженню талановитих співробітників і залученню нових талантів. Увага до співробітників та створення комфортної атмосфери стануть стимулом для досягнення кращих результатів у працівників [3, с. 200].

Здійснивши аналіз щодо провадження інновацій у процесі викладання освітнього компонента «Охорона праці в галузі» в закладах вищої педагогічної освіти при підготовці майбутніх працівників нетехнічних спеціальностей, що передбачає формування професійної компетентності, безпекової компетентності, а для реалізації в професійної діяльності запорукою саме стануть сформовані м'які професійні навички.

Прищеплення студентам свідомого ставлення до охорони життя й здоров'я людини як вищої цінності має стати однією з визначальних цілей професійної діяльності. Підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності та формування знань з безпеки професійної діяльності магістрів має базуватися на підвищенні рівня викладання безпекових дисциплін із впровадженням інновацій. Даний підхід стане запорукою формування професійних компетентностей, безпекових компетентностей і важливих для майбутнього керівника це формування м'яких професійних навичок.

Перспективи подальших досліджень полягають у використанні різних платформ з онлайн курсами безпекового характеру для формування безпекової компетентності в здобувачів вищої освіти нетехнічних спеціальностей, навчальних курсів, які забезпечать високу компетентність спеціалістів у питаннях безпеки діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дембіцька С. В., Кобилянська І. М. Управління пізнавальною діяльністю студентів під час вивчення безпеки життєдіяльності шляхом впровадження методів проектного навчання. *Педагогіка безпеки*. Вінниця, 2016. № 1. С. 53–58.
2. Кравченко Л. В. Шляхи підвищення ефективності засвоєння дисципліни «Безпека життєдіяльності» здобувачами педагогічних закладів вищої освіти. *Вісник науки та освіти*. Кривий Ріг, 2022. № 6(6). С. 126–134. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/3299/3314> (дата звернення: 03.10.2024).
3. Курепін В. М., Лотарева Д. В. Культура праці: спосіб життя та досягнення успіху на роботі. *Охорона праці: освіта і практика. Проблеми та перспективи розвитку охорони праці*: зб. наук. пр. IV Всеукр. наук.-практ. конф. вик. та фах.-практ. та XIV Всеукр. наук.-практ. конф. курс., студент., аспір. та ад'юн. Львів: ЛДУ БЖД, 2024. С. 200–201.
4. Люльченко В. Г., Суслло Л. В. Формування культури безпеки здобувачів освітнього ступеня «Бакалавр» у закладах вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Умань, 2023.

- Вип. 1(9). С. 23–30. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/279331> (дата звернення: 01.10.2024).
5. Мовмига Н. С., Мезенцева І. П., Панченко Г. М., Яценко Л. О. Культура безпеки праці як складова професійної діяльності фахівця з охорони праці. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. Вип. 2(16). С. 236–254. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/3815/3836> (дата звернення: 05.10.2024).
 6. Нагайчук О. В. Формування компетентностей з охорони праці та безпеки життєдіяльності у майбутніх учителів технологій у процесі фахової підготовки. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Умань, 2019. Вип. 18. С. 241–250. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4914.18.2018.162396> (дата звернення: 05.09.2024).
 7. Вишневецький В. П., Збаразська Л. О., Заніздра М. Ю. та ін. Національна модель неоіндустріального розвитку України: монографія / за заг. ред. В. П. Вишневецького / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 519 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografiyi/2016/2016_mono_Vishnevskiy_Zbarazska_Zanizdra_Chekina.pdf (дата звернення: 08.09.2024).

REFERENCES

1. Dembitska, S. V., Kobylianska, I. M. (2016). Upravlinnia piznavalnoiu diialnistiu studentiv pid chas vyvchennia bezpeky zhyttiediialnosti shliakhom vprovadzhennia metodiv proektnoho navchannia. *Pedahohika bezpeky*. Vinnytsia, 1, 53–58 [in Ukrainian].
2. Kravchenko, L. V. (2022). Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti zasvoiennia dystsypliny “Bezpeka zhyttiediialnosti” zdobuvachamy pedahohichnykh zakladiv vyshchoi osvity. *Visnyk nauky ta osvity*. Kryvyi Rih, 6(6), 126–134. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/3299/3314> [in Ukrainian].
3. Kurepin, V. M., Lotarieva, D. V. (2024). Kultura pratsi: sposib zhyttia ta dosiahnennia uspiokhu na roboti. Okhorona pratsi: osvita i praktyka. *Problemy ta perspektivy rozvytku okhorony pratsi: proceedings IV Vseukr. nauk.-prakt. konf. vyk. ta fakh.-prakt. ta KhIV Vseukr. nauk.-prakt. konf. kurs., student., aspir. ta ad'iun. Lviv: LDU BZhD, 200–201* [in Ukrainian].
4. Liulchenko, V. H., Suslo, L. V. (2023). Formuvannia kultury bezpeky zdobuvachiv osvitnoho stupenia “Bakalavr” u zakladakh vyshchoi osvity. *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly, issue 1(9)*, 23–30. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/279331> [in Ukrainian].
5. Movmyha, N. Ye., Mezentseva, I. P., Panchenko, H. M., Yashchenko, L. O. (2023). Kultura bezpeky pratsi yak skladova profesiinoi diialnosti fakhivtsia z okhorony pratsi. *Nauka i tekhnika sohodni. Vyp. 2 (16)*. 2023. S. 236–254. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/3815/3836> [in Ukrainian].
6. Nahaichuk, O. V. (2019). Formuvannia kompetentnosti z okhorony pratsi ta bezpeky zhyttiediialnosti u maibutnikh uchyteliv tekhnolohii u protsesi fakhovoi pidhotovky. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia, issue 18*, 241–250. DOI: 10.31499/2307-4914.18.2018.162396 [in Ukrainian].
7. Vyshnevskiy, V. P., Zbarazska, L. O., Zanizdra, M. Yu. et al. (2016). Natsionalna model neoindustrialnoho rozvytku Ukrainy. V. P. Vyshnevskoho (Ed.) / NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti. Kyiv. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/monografiyi/2016/2016_mono_Vishnevskiy_Zbarazska_Zanizdra_Chekina [in Ukrainian].